

BARBARA PYTLOS

Uniwersytet Śląski w Katowicach

WYDAWNICTWA FUNDACJI „PALLAS SILESIA” W LATACH 2001–2005

3 XII 1996 r. do rejestru Sądu Rejonowego dla m. st. Warszawy pod numerem sygn. Akt XVI Nr Rej F – 911/96 wpisano Fundację „Pallas Silesia”, a 6 XI 2001 r. została ona ujęta w Krajowym Rejestrze Sądowym pod numerem 0000059539. Fundacja nie prowadzi działalności gospodarczej. Nie ma też pracowników etatowych. Jej prezesem jest prof. Uniwersytetu Śląskiego dr hab. Dariusz Rott, a wiceprezesem – prof. Uniwersytetu Śląskiego dr hab. Jacek Lyszczyzna.¹

Misją fundacji jest troska o humanistykę śląską oraz poszukiwanie w tradycji dawnego Śląska trwałych wartości humanistycznych. Jej patronem został wybitny filolog klasyczny, religioznawca, badacz literatury łacińsko-polskiej prof. Ryszard Gansiniec (1888–1958), urodzony w Siemianowicach Śląskich. Spośród celów, jakie stawia sobie fundacja, wymienić między innymi warto: badania naukowe i popularyzację wielokulturowego dziedzictwa dawnego Śląska; gromadzenie środków materialnych na badania naukowe oraz wydawanie rocznika (wcześniej półrocznika) „Pallas Silesia”; edukację regionalną; edytorstwo dawnych i współczesnych tekstów literackich związanych ze Śląskiem. „Pallas Silesia” współpracuje z następującymi podmiotami: Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży (PNWM) – Deutsch-Polnisches Jugendwerk (DPJW), Towarzystwo Miłośników Ziemi Pszczyńskiej, Leszczyńskie Towarzystwo Kulturalne, Instytut Mikołowski, Urząd Marszałkowski Śląski (Wydział Kultury), Zarząd Banku Spółdzielczego w Jastrzębiu Zdroju, Zarząd Banku Spółdzielczego w Wielowsi oraz z Uniwersytetem Śląskim w Katowicach, II Liceum Ogólnokształcącym w Zabrze, II Prywatnym Liceum Ogólnokształcącym w Katowicach, Wydziałem Kultury i Urzędu Miasta w Katowicach, Wydziałem Kultury i Sportu Urzędu Miasta w Chorzowie, Muzeum Śląskiej Prasy i Drukarni im. Wojciecha Korfańskiego w Pszczynie, Zakładem Poligraficznym Mariana Wioski w Chorzowie.

Działalność fundacji adresowana jest do młodzieży szkolnej i akademickiej, nauczycieli szkół ponadpodstawowych oraz do tych osób, dla których przeszłość Śląska wraz z jego kulturowym dziedzictwem nie jest obojętna. Spośród dotychczasowych osiągnięć Fundacji „Pallas Silesia” wymienić między innymi należy: współorganizowanie Dialogów Poezji i Muzyki „Plesna Civitas” w Pszczynie, przygotowanie sesji naukowej *Podróż do źródeł mistyki śląskiej* organizowanej przez Instytut Mikołowski w Mikołowie wspólnie z Instytutem Filozofii Uniwersytetu Śląskiego i Domem Współpracy Polsko-Niemieckiej w Gliwicach 16–17 XI 2000 r. oraz dofinansowanie książki Anioła Ślązaka *Cherubowy wędrowiec* (przekład

¹ Na podstawie informacji o Fundacji „Pallas Silesia”. Materiały w posiadaniu B. P.

Marcin Brykczyński, Jerzy Prokopiuk, Mikołów 2000), dofinansowanie płyty CD autorstwa Tadeusza Sławka i Bogdana Mizerskiego *Podróż mistyczna z Nysy do Barda Śląskiego* (Off Records 2000). Inicjatyw związanych z odkrywaniem kulturowych korzeni Śląska fundacja podejmuje wiele. Do najważniejszych jednak zaliczyć należy edytorstwo serii: Biblioteka Fundacji „Pallas Silesia” (ukazuje się od 1997 r. pod red. Dariusza Rotta) oraz współdział w wydawaniu serii: Uniwersytet Śląski wczoraj – dziś – jutro.

W serii Biblioteka Fundacji „Pallas Silesia” ukazało się do tej pory 19 pozycji, z których przypomnieć warto (w kolejności chronologicznej od roku 2001) niektóre, na przykład *Śląsk literacki*. Materiały z V Sesji Śląskoznawczej Pracowników Naukowych, Studentów i Gości Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Śląskiego Katowice, 8–9 listopada 2000 roku, pod redakcją Mariana Kisiele, Barbary Morcinek-Cudak i Tomasza M. Głogowskiego (Katowice 2001). Publikacja ta jest ostatnią z cyklu wydawnictw z sesji śląskoznawczych Pracowników Naukowych, Studentów i Gości Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Śląskiego, które organizowano od 1996 r. Składa się ona z trzech części tematycznych. W części pierwszej – *Na Śląsku dawnym i obecnym* – zamieszczono materiały dotyczące literackich historycznych korzeni Śląska, jak i współczesnego obrazu śląskiej literatury (Zbigniew Kadłubek *Śląska poezja metafizyczna*, Izabela Kaczmarzyk *Demonologiczne obsesje Adama Gdacjusza*, Beata Stuchlik-Surowiak *Kobieta, małżeństwo, rodzina na XVII-wiecznym Śląsku w świetle tekstów Adama Gdacjusza i Jerzego Bocka*, Agnieszka Bajor *Bibliografia – narzędzie nauki i polityki. Na przykładzie Śląska – rys historyczny bibliografii polskich*, Marian Kisiel *Rzut oka na polską literaturę na Śląsku w XX wieku*, Katarzyna Tałuć *Emil Szramek, Jan Kudera, Konstanty Prus. Pierwsze pokolenie polskich badaczy śląskiego regionalizmu literackiego*, Teresa Banasiowa *Deklaracje programowo-ideowe młodych literatów w „Fantanie”*, Krystyna Heska-Kwaśniewicz *Losy pisarzy śląskich we wrześniu 1939 roku*, Paweł Majerski *Górnośląski ruch literacki po roku 1989*, Paweł Lekszycki *Młody Śląsk poetycki. Roczniki 70*). Część drugą zatytułowano *Pisarz i jego ziemia*. Znalazły się w niej artykuły Barbary Morcinek-Cudak *Podziemny świat w konwencji romantycznej. Polonia irredenta Andrzeja Niemojewskiego*, Bożeny Szałasły-Rogowskiej *„gdzie uprzejmość przechodnia jest jak chleb codzienna”*. *Obraz Śląska w poezji Floriana Śmieji*, Krystyny Kossakowskiej-Jarosz *Liryczny obraz współczesnego Śląska i Ślązaków w kreacji Jana Goczoła*, Heleny Synowiec *Gwara Śląska w opowieściach ludowych Alojzego Lyski*. Na część trzecią – *Glosy* – złożyły się dwa wystąpienia: Jolanty Tambor *Na Śląsku i po śląsku?* oraz Andrzeja Jarczewskiego *Gatunki wiodące: wschodzące i schyłkowe wobec mitologii śląskiej*. Dziewiątą pozycją w działalności wydawniczej Fundacji „Pallas Silesia”, która ukazała się w 2001 r., były *Kazania polskie* Konrada Negiusa, pochodzące z XVI w. Ich wyboru dokonali i wstępem opatrzyli Krzysztof Biliński i Dariusz Rott, a opracowaniem i posłowiem zajęła się Izabela Kaczmarzyk. Wybór kazań zawiera też dedykację: „Organizatorom, pracownikom i studentom Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach”. Ukazał się on z okazji V Dialogów Poezji i Muzyki „Plesna Civitas” w Pszczynie. Edycję tę opatrzone „Wprowadzeniem do lektury”, w którym znajdujemy informację o autorze kazań i jego duszpasterskiej działalności.

Konrad Negius (ok. 1540–1617) od 1575 r. był pastorem, a działalność duszpasterską prowadził od 1577 r. w Gołkowicach koło Rybnika, Dobierzycach, Ciecierzynie, Kostowie, Dobreczynie, Ratuszowicach i Piskorzewie koło Wrocławia.

Prawdopodobnie pracował też jako polski pastor w Pszczynie. W tym czasie powstały jego kazania. Na uwagę zasługuje literacka polszczyzna tego zabytku. Negius – na co zwracają uwagę autorzy wyboru – reprezentował racje śląskie, ale szczycił się znajomością języka polskiego, którym – oprócz języków: hebrajskiego, greckiego, łacińskiego i niemieckiego – posługiwał się dobrze:

Co ważne, Negius miał, jak wolno przypuszczać, świadomość, że reprezentuje przede wszystkim racje śląskie, w których z jednej strony kumuluje się polski i niemiecki krąg kulturowy, zaś z drugiej – odbija się regionalna niezależność.²

W 2002 r., dzięki staraniom fundacji, ukazały się następujące publikacje: Christiana Morgensterna *Unter Zeiten. Jak to między czasami* (wersja dwujęzyczna). Jest to pierwszy drukowany w Polsce wybór poezji Morgensterna (ur. w 1871 r. w Żorach – zm. w 1914 r. w Meranie-Untermals 1914), w przekładzie i opracowaniu Teresy Kowalskiej pod redakcją Dariusza Rotta. Drugą publikacją z tego roku był obrazek sceniczny Franciszka Teofila Borysa *Chorzowianie. Obrazek ludowy w pięciu aktach ze śpiewem i tańcami*. Do druku wraz ze wstępem przygotowała go Katarzyna Awdziewicz-Rott. Autorka wstępu przypominała trudne życie Franciszka Teofila Borysa (ur. w Świętochłowicach w 1877 r., zginął w 1916 r. w bitwie pod Comines w wieku 39 lat). Z jego twórczego życia przypomnienia domaga się fakt, że był on założycielem Towarzystwa św. Stanisława Kostki w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów) i przewodniczył mu do roku 1899, jak również to, że pracował w redakcji „Katolika” oraz „Gazety Katolickiej”.

Obrazek *Chorzowianie*, jak podkreśla autorka „Wstępu”, cieszył się popularnością na deskach śląskich teatrów amatorskich, a przecież Chorzów był silnym ośrodkiem amatorskiego ruchu teatralnego na Górnym Śląsku. Katarzyna Awdziewicz-Rott uzasadniła popularność tego dramatu następująco:

„Przyczyn tej popularności należy upatrywać zwłaszcza w stosunkowo żywej akcji, kilkunastu śpiewach i tańcach oraz akcentach patriotycznych”³.

Dla badaczy śląskiego teatru ludowego przypomnienie twórczości Borysa jest istotne, ponieważ publikacja zawiera też notę edytorską, w której oprócz wyjaśnień o pochodzeniu tekstu dramatu zamieszczono informacje o współuczestnictwie w jego przygotowaniu uczennic z III Liceum Ogólnokształcącego im. Stefana Batorego w Chorzowie wraz z dyrektorem tego liceum mgr Mariolą Strojny i mgr Kariną Machurą.

Kolejna pozycja wydawnicza związana jest z nurtem europejskiej poezji metafizycznej, a jest nią tom Tobiasza Aleutnera (ur. w Głubczycach 1574–1633) *Omnia transeunt. Wszystko przemija. Wiersze metafizyczne i medytacyjne* (Katowice–Pszczyna 2002, wersja dwujęzyczna). Wyborem utworów tego teologa-poety, przekładem i wstępem zajęli się Elwira Buszewicz i Zbigniew Kadłubek. Mikołaj Szymański z Instytutu Filologii Klasycznej Uniwersytetu Warszawskiego pisał o wadze tej publikacji, zwracając uwagę na jej wartości ogólnoludzkie:

„Wybrane wiersze to przede wszystkim refleksje na temat kondycji człowieka i świata. Poznanie samego siebie to dla poety punkt wyjścia do wiary w Boga”⁴.

² K. Negius, *Kazania polskie*, wybór i wstęp K. Biliński, D. Rott, opracowanie i posłowie I. Kaczmarzyk, Katowice–Pszczyna 2001, s. 13.

³ F. T. Borys, *Chorzowianie. Obrazek ludowy w pięciu aktach ze śpiewem i tańcami*, redakcja, wstęp i opracowanie K. Awdziewicz-Rott, Chorzów 2002, s. VII.

⁴ T. Aleutner, *Omnia transeunt. Wszystko przemija. Wiersze metafizyczne i medytacyjne*, wybór, wstęp i przekład E. Buszewicz i Z. Kadłubek, Katowice–Pszczyna 2002, tekst z ostatniej strony okładki.

Przypomnienie twórczości Aleutnera w badaniach śląskoznawczych wypełnia pewną lukę, bo – jak podkreślają autorzy opracowania – „O Tobiaszu Aleutnerze prawie nie wspominają polskojęzyczne prace z zakresu historii literatury na Śląsku”⁵.

Joachim Ringelnatz, właściwie Hans Bötticher (1883–1934), ze Śląskiem związany był za pośrednictwem pełnienia obowiązków bibliotekarza w siedzibie zamożnego rodu arystokratycznego hrabiów Yorck von Wartenberg w Oleśnicy Małej. Z tej racji poznać musiał też Wrocław, bo temu miastu poświęcił sporo wierszy. Jego poezję przypomniano dzięki serii Biblioteka Fundacji „Pallas Silesia” w roku 2003. Ukazały się one jako trzynasta pozycja tej serii: Joachim Ringelnatz *Sehnsucht nach Berlin. Tęsknota za Berlinem* (wersja dwujęzyczna) w przekładzie i opracowaniu Teresy Kowalskiej pod redakcją Dariusza Rotta. W tym też roku wydano *Archiwum Themersonów w Polsce* pod redakcją Adama Dziadka i Dariusza Rotta przy współudziale Katarzyny Bytomskiej. Książka zawiera cenne informacje z życia i twórczości Franciszki i Stefana Themersonów oraz prezentuje zbiory ich archiwum, które otwarto 21 XI 2002 r. na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Publikacja ta spełnia jednocześnie rolę przewodnika po zbiorach Themersonów.

W wersji dwujęzycznej w Bibliotece Fundacji wydano w roku 2004 wybór poezji w 140. rocznicę urodzin Franka Wedekinda (naprawdę Beniamina Franklina) *Trost. Pocieszenie*, w przekładzie i opracowaniu Teresy Kowalskiej i pod redakcją Dariusza Rotta. W siedemsetną rocznicę urodzin Francesca Petrarcki (1304–2004) Zbigniew Kadłubek i Dariusz Rott przygotowali publikację *Oczy Charibelli. Ślady petrarkizmu w siedemnastowiecznej łacińskiej poezji śląskiej* (Katowice–Pszczyna 2004). Publikacja ta została wydana przy współudziale Towarzystwa Miłośników Ziemi Pszczyńskiej. W tym roku wydano też ks. Aleksandra Skowrońskiego *Wybór poezji*. Edycję tę opracował i wstępem opatrzył Krzysztof Biliński. Wskazał on wartości poetyckich utworów ks. Skowrońskiego (1863–1934), pisząc o nim jako o kapłanie poecie, który talent poetycki wykorzystywał w pracy duszpasterskiej. Biliński dostrzega w jego poezji za Wincentym Ogrodzińskim wpływ Kornela Ujejskiego:

„Twórczość poetycka księdza Skowrońskiego w przeważającej części poświęcona była stosunkom politycznym i społecznym na Górnym Śląsku, można zatem śmiało stwierdzić, że mamy tutaj do czynienia z pisarstwem zaangażowanym. Widać to zwłaszcza na liryku *Jam zmartwychwstanie*. Wyrasta on zarówno z inspiracji biblijnych (Jan 11,25, Ps 130), jak i romantycznej koncepcji wskrzeszenia narodu. [...] Wincenty Ogrodziński wskazywał tutaj słusznie wpływ *Chorału* Kornela Ujejskiego”⁶.

Biliński zaproponował nowe spojrzenie na poetyckie dokonania ks. Skowrońskiego, widząc w nich czerpanie z dorobku poetów romantycznych, oświeceniowych, jak i pozytywistycznych.

W serii Biblioteka Fundacji „Pallas Silesia” oraz Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w roku 2004 ukazało się też piękne wydanie książki *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego. Zbiory specjalne*. Prezentując tę publikację, Mariusz Pawelec napisał, że „nowoczesna biblioteka powinna być «sercem uniwersytetu», miejscem

⁵ T. Aleutner, *Omnia transeunt...*, s. 12.

⁶ A. Skowroński, *Wybór poezji*, opracował i wstępem poprzedził K. Biliński, Katowice 2004, s. 7.

spotkania i wymiany myśli, intelektualnym terminalem zapewniającym nieograniczony kontakt ze światem wiedzy”⁷. Dzięki tej publikacji poznajemy najcenniejsze zbiory Biblioteki Uniwersyteckiej, jak na przykład trzynastowieczne wydanie Biblii czy niektóre pozycje z księgozbioru Zofii i Zygmunta Żuławskich.

Mariusz Pawelec w Bibliotece Fundacji z okazji IX Dialogów Muzyki i Poezji „Plesna Civitas” w Pszczynie przygotował w 2005 r. publikację Piotra Wacheniusa *Summa świętego krześcijańskiego nabożeństwa, krótkimi słowy na światło wydana*. Inny utwór Piotra Wacheniusa „*Hymny moje domowe*” Piotra Wacheniusa. *Przyczynek do dziejów braci czeskich na Śląsku wraz z tekstem utworu* wydał Dariusz Rott (Katowice–Pszczyna 2005). Autor udokumentował związki Wacheniusa (żył najprawdopodobniej w latach ok. 1550–1617) z Pszczyną, zwracając uwagę, że „*Hymny moje domowe*” przeznaczone były do lektury „kościół domowego”.⁸ Przypomniał również, że to przecież w XVII stuleciu na Śląsku powszechne było przekonanie, że o Bogu mówić należy „w języku codziennej komunikacji, w „języku serca”.⁹

Pierwszą pozycją w serii Uniwersytet Śląski wczoraj – dziś – jutro jest książka *Spotkania Popiołkowskie* pod redakcją Dariusza Rotta i Tadeusza Sławka (Katowice 2005). W refleksjach wprowadzających nową serię Tadeusz Sławek pisze:

„Obcowanie nie tylko z błyskawicznie zmieniającymi się zjawiskami świata publicznych zainteresowań, takich, jak choćby moda, czy artystyczne gusty, lecz nawet nieustannie modyfikowanymi wynikami dociekań naukowych, podsuwa nam sformułowana dobitnie przez Zygmunta Baumana myśl, iż, być może, bezpieczniej jest zapominać niż pamiętać. Ale przecież pamięć jest nam nieodzowna, chociażby jako źródło niepokojących pytań, bez których nasze istnienie pozbawione zostałoby głębi. Dla rozmowy o takich istotnych kwestiach Stowarzyszenie Przyjaciół Uniwersytetu Śląskiego zainicjowało pod łaskawym patronatem Jego Magnificencji Rektora Uniwersytetu Pana Profesora Janusza Janeczka cykl dorocznych Spotkań Popiołkowskich, forum rozważań o rzeczach ważnych, które nie powinny przepaść w niepamięci i codziennej krzątaninie. Pamiętając o tradycji akademickiej, na Patrona Spotkań obraliśmy śp. Pana Profesora Kazimierza Popiołka, pierwszego rektora naszego Uniwersytetu”¹⁰.

W tomie tym teksty zamieścili autorzy: *Zamiast wstępu* (Tadeusz Sławek), Wojciech Świątkiewicz *Symbole górnośląskiej kultury*, Teresa Baranowska *Korzenie szkolnictwa średniego w Katowicach*, ks. Stanisław Puchała *Rola Kościoła katolickiego w tworzeniu środowiska akademickiego na Śląsku*, Marek J. Lubelski *Szczególny klimat epoki*, Maciej Salamon *O pożytku z „peregrynacji akademickich”* (nie tylko Kraków i Katowice), Adam Lityński *Początki Wydziału Prawa i Administracji*, Tadeusz Dłotko *Rola Uniwersytetu Śląskiego w rozwoju matematyki na Górnym Śląsku*, Piotr Uszok *Restrukturyzacja przemysłu a wizja rozwoju Katowic*, *Posłowie* (Dariusz Rott). Pozycją tą rozpoczęto nowy cykl wydawniczy, dokumentujący życie i działalność Uniwersytetu.¹¹

⁷ Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego. *Zbiory specjalne*, Katowice 2004.

⁸ „*Hymny moje domowe*” Piotra Wacheniusa. *Przyczynek do dziejów braci czeskich na Śląsku wraz z tekstem utworu*, wydał D. Rott, Katowice–Pszczyna 2005.

⁹ Tamże, s. 25.

¹⁰ *Spotkania Popiołkowskie*, pod red. D. Rotta, T. Sławka, Katowice 2005, s. 7.

¹¹ Od 1997 do 2002 r. Fundacja wydawała półrocznik „Pallas Silesia”. Ukazało się 5 woluminów. Wydawnictwu temu należą się oddzielne refleksje.

Propozycje wydawnicze serii Biblioteka Fundacji „Pallas Silesia” mają dobrze zaprogramowaną koncepcję tematyczną i problemową. To ona jest podstawowym łącznikiem publikacji w tej serii, które mają charakter bibliofilski. Ukazują się one w bardzo małych nakładach – najwyżej do 300 egzemplarzy. Opracowanie graficzne jest skromne, lecz wysmakowane. Format nie jest ich cechą, która określałaby przynależność do serii. Jego wybór wyznacza historyczna wartość utworu.

Istotnymi cechami wydawniczymi tych publikacji są: wstępy, wprowadzenia do lektury, opracowanie not autorskich, noty edytorskie, biogramy tłumaczy i opracowujących teksty. Na odwrocie strony przedtytułowej podaje się wszelkie informacje dotyczące serii Biblioteki Fundacji „Pallas Silesia”, jak: numer wydawanego tomu, rok powstania serii, nazwisko jej redaktora, uzasadnienie wydania danej pozycji. Na przykład w przypadku „*Hymnów moich domowych*”... Dariusza Rotta znajduje się tekst: „Książka ukazuje się w dwudziestolecie Artystycznej Oficyny Drukarskiej w Pszczynie”. Natomiast na odwrocie strony tytułowej zamieszcza się – oprócz danych bibliograficznych (recenzenci, redaktorzy, przygotowujący układy typograficzne, ISBN, wydawcy, dane o zakładach drukarskich, które daną pozycję wykonały) – informacje o nakładzie. Na końcu tekstu w poszczególnych wydawnictwach czytelnik może znaleźć: posłowie, wskazówki bibliograficzne, podziękowania, wykaz publikacji Biblioteki Fundacji „Pallas Silesia” (tych, które się ukazały i tych w przygotowaniu), Informacje te są zmienne. Na ostatniej stronie okładki zamieszczane są fragmenty recenzji, czasem też noty biograficzne o autorze, który tekst przygotował. Dzięki wydawnictwom serii Biblioteka Fundacji „Pallas Silesia” wszyscy zainteresowani dziedzictwem kulturowym Śląska utwierdzają się w przekonaniu, że dziedzictwo to wymaga wciąż nowych badań. Dowodzą one jakości literackich doświadczeń na Śląsku, a one właśnie są dokumentowane w publikacjach tej serii.